

Філософія давньої Греції

- Підготували:
 - Деревенко Анастасія
 - Березка Владислава

- Другий етап у розвитку давньогрецької філософії позначений поворотом інтересу мислителів від космосу до людини. Таке зміщення центру тяжіння від традиційних інституцій до індивіда, що відбулося завдяки розвитку демократії, зумовило усвідомлення особою своєї самоцінності: вона стала вбачати в собі творця законів (загального).
- Поворот від зовнішнього світу до людини зумовлений! також дискредитацією натурфілософії, яка пропонувала різні, часто суперечливі схеми пояснення світу. Знання про світ виявилось неусталеним, нестійким, не таким, що заслуговує довіри. Це зумовило поворот уваги мислителів від об'єкта до суб'єкта, від світу до людини як джерела всіх проблем філософії, до питань теорії пізнання. Такий підхід називається *антропоцентризмом*.

Антропоцентризм (грец. anthropos — людина і centrum — центр) — філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі.

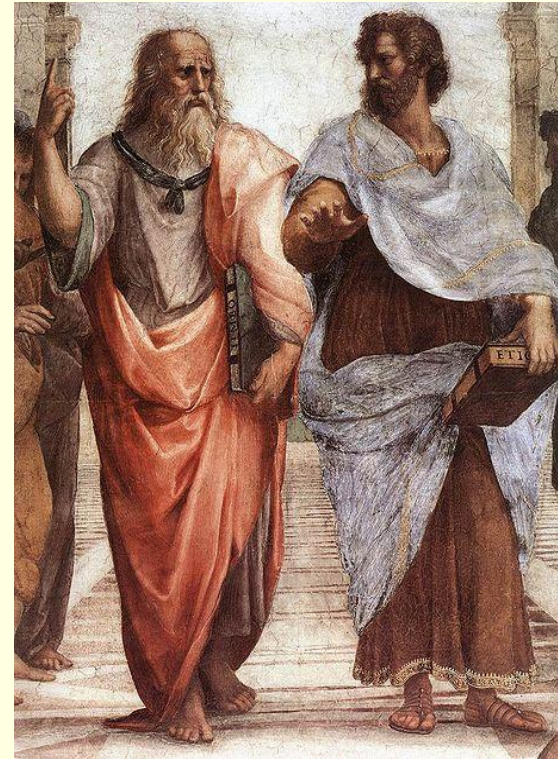
- Людина як проблема філософії вперше була усвідомлена *софістами* (з давньогрецької — «мудреці») — ідеологами давньогрецької демократії. Софісти першими усвідомили протилежність людини і світу, суб'єктивного й об'єктивного. Устами Протагора (480—410 до н. е.) людину було проголошено «мірилом усіх речей».

- Слово «софізм» означає міркування, побудовані таким чином, що містять навмисне допущену помилку і, звичайно, приводять до хибних висновків.
-
- Часто диспути софістів перетворювалися на безрезультатні суперечки, звідки й одіозне значення **софіст** — людина (оратор), яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не враховуючи об'єктивну істинність чи хибність цих тез.
 - Розрізняють наступні види софізмів:
 - «Злодій не бажає придбати нічого поганого. Придбання хорошого є справа добра. Отже, злодій бажає добра».
 - Наприклад, деякі люди вміють грати на скрипці — всі дипломати-люди — всі дипломати вміють грати на скрипці.

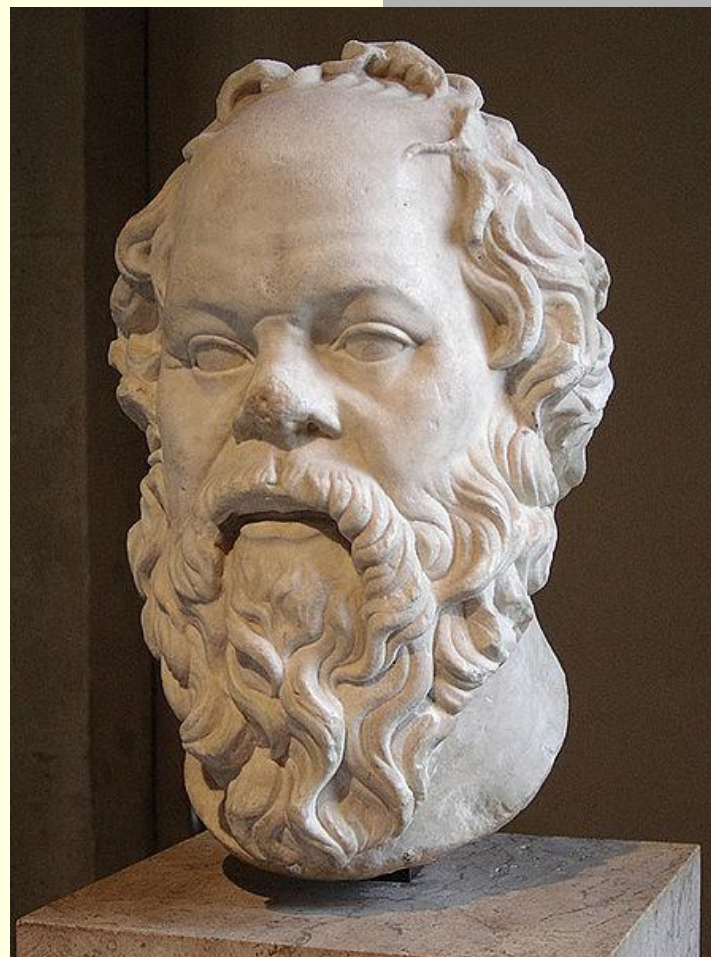
-
- Софісти підважували духовні засади існування суспільства. Адже воно не може нормально функціонувати за духовного розладу, відсутності згоди (консенсусу) щодо справедливості, добра, честі, прекрасного, істини тощо.

- Філософські системи
- Сократа (469—399 до н. е.),
- Платона(427 – 347 рр. до н.е.),
- Аристотеля (384 – 322 рр. до н.е.)

постали як реакція на «бунт» софістів. У соціальному вченні вони стверджували значущість соціальних інститутів (звідси такий інтерес до феномена держави), намагалися відновити загальнозначущість ідей добра, прекрасного, істини, подолати релятивізм і суб'єктивізм софістів. Боротьба із софістами стала головним мотивом творчості Сократа і Платона.

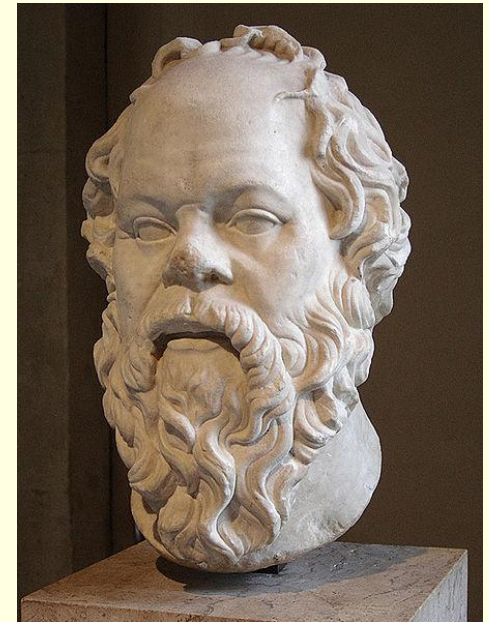

- Заслугою Сократа, Платона та Аристотеля перед філософією є те, що вони відкрили і почали досліджувати *теоретичне мислення* — сферу всезагальних ідей. Вони започаткували аналіз ідей, категорій, законів логіки. **Сократ** першим звернув увагу на поняття, зробив їх предметом дослідження, порушив проблему їх тлумачення.

- Сократ започаткував традицію теоретичного мислення, Проголосивши предметом філософії сферу ідей, Сократ остаточно відірвав філософію від буденної свідомості, в полон якої вона час від часу потрапляла в досократівську епоху.

- Сократ — своєрідна фігура в давньогрецькій філософії. За переказами, він був неписьменний, не залишив писаних творів. Про його погляди можна дізнатись з творів Платона, в яких Сократ виведений як один з учасників філософської дискусії. Він проголосив вищою мудрістю пізнання самого себе, а мудрість — найвищою добродієністю людини.
- Моральні пороки Сократ пояснював незнанням. Якщо людина знає, що таке добро, вона не вчинить всупереч йому.
- Знання фігурує в нього (як і в Конфуція) джерелом моральної досконалості людини. Він опирає моральні цінності на розум, через розум обґрунтовував їхню вічність і незмінність.
- За нібито руйнування традиційних норм афіняни засудили Сократа до страти. Він помер, випивши чашу з отрутою, хоча мав змогу втекти з Афін.
- Слова філософа про те, що ідеї законів, які він захищав, витають вис навколо нього і не дають змоги йому порушити їх, є вищим виявом правосвідомості Сократа. Навіть своєю смертю цей апостол розуму утверджував силу всезагального.

- Розвинув і систематизував погляди Сократа Платон. Він вважав, що ідеї є прообразом речей, а речі — це своєрідні матеріальні тіні ідей. Такою була ідеалістична конструкція світу Платона, якого цілком заслужено вважають творцем першої систематизованої концепції об'єктивного ідеалізму.
- Процес пізнання речей він зводить до пригадування, людська душа, на його думку, є безсмертною. До втілення в людину вона жила у світі ідей, безпосередньо споглядала ідеї. Втілена в людину, душа через відчуття сприймає речі, які нагадують їй ідеї.
- У людині Платон розрізняє смертне тіло і безсмертну душу, яка є керманичем тіла й одночасно його полонянкою. Тіло є в'язницею душі й прокляттям за недосконале життя в минулому. Якщо у світі загальним є ідеї, в людині — душа, то в суспільстві — держава. Платон нехтував самоцінність індивіда, цілком підпорядкувавши його принципу державності. Індивід — знаряддя держави. Виховання, мистецтво — все повинно бути підпорядковане державі як вищій меті. Навіть приватну власність заперечував він в ім'я держави.
- В ідеальній державі Платон виокремлював три соціальні стани — правителів, воїнів («стражів» держави) і людей фізичної праці — селян і ремісників. Поділ на стани відбувається на основі домінування певної частини душі в людині — розумної (правителі), вольової (воїни), чуттєвої (селяни і ремісники). Згідно з Платоном досконала держава — найвище втілення блага на Землі. А благо окремої людини полягає в підпорядкуванні загальному благу. Таке розуміння держави породило у мислителя відразу до демократії, зумовило його політичний консерватизм.

- Рівнозначним Платону за обсягом проблем і за впливом на подальшу філософію є його учень Аристотель, якому належить крилатий вислів «Платон мені друг, але істина дорожча».
- Така орієнтація на загальне — на істину, на право (вислів римських юристів: хай гине світ, але торжествує право), на мораль сформувала засади західноєвропейської культури, яка дотепер є зразком для всього людства.
- Аристотель прийняв платонівську концепцію домінування загального над одиничним, продовживши в цьому плані боротьбу із софістами, але загальне він трактував по-своєму. Філософія Аристотеля ґрунтується на природознавстві, в якому відношення ідей і речей має дещо інші особливості.
- Всі речі, на думку Аристотеля, становлять єдність пасивної матерії й активної форми.

- Аристотеля справедливо вважають батьком формальної логіки. Він визначив предмет логіки, відкрив основні її закони, створив вчення про правила умовиводів. Йому належить перша в історії філософії систематизація категорій.
- У людині Аристотель виділяє три різні душі — рослинну (відповідає за споживання, ріст і розмноження), тваринну (відчуття, жадання) і розумну, яка властива тільки людині. Розум людини є безсмертним, після її смерті він зливається із всесвітнім розумом.

- У поглядах на соціальні проблеми у його вченні домінує принцип загального. Людину він визначає як наділену розумом суспільну, полісну істоту.
- Досягнення щастя індивіда можливе тільки через державу, яка є втіленням добродісного життя. Однак, якщо Платон намагався втілити проект ідеальної держави, не беручи до уваги реальних обставин, то Аристотель вважав, що держава повинна створювати умови для добродісного життя, виходячи з реальних обставин і реальних людей. Тілесність, реальність у філософії Аристотеля бралися до уваги більше, важили більше, ніж у Платона.

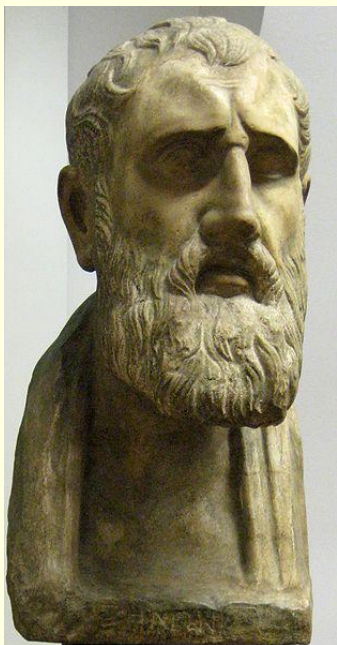
- Боротьба Сократа, Платона й Аристотеля як прихильників принципу загального із софістами, які були носіями принципу одиничного, стала найвищою драмою давньогрецької філософії. У давньогрецькій філософії вже були окреслені протистояння матеріалістичної та ідеалістичної традицій, але вони ще не оформились як протилежності.

Філософія епохи еллінізму

- Соціальні зміни в епоху еллінізму та Римської імперії позначилися і на філософії, її розвиток значною мірою був зумовлений занепадом демократичного рабовласницького полісу, соціальна упорядкованість якого тривалий час залишалась анонімною моделлю філософського мислення. В імперії загальне (політичні справи, установи, закони) відчужується від індивіда, не залежить від нього, тому індивід втрачає до нього інтерес. Особа замикається в собі.
- Зрештою, в цей період через відчуження від загального остаточно і формується особа (і приватні інтереси). На передньому плані в філософії опиняються *проблеми етики*, зокрема щастя і смислу життя. Ця обставина ще раз суттєво змінила предмет давньогрецької філософії. Попри певну увагу філософів до проблем, пов'язаних зі світом та пізнанням, домінуючою проблематикою стає етична, філософія змінює свій статус. Якщо раніше вона мислилась як теоретична наука (вчення про світ), то в цей час вона постає як життєва мудрість, як навчання мудрого життя. В цій іпостасі вона дуже нагадує східну філософію, що закономірно: подібні соціальні обставини (імперії, соціальна неусталеність) породжують подібні мотиви.
- Провідними філософськими течіями цього періоду, які розглядали етичну проблематику, були ***стоїцизм, епікурейство та скептицизм.***

- **Стоїцизм** (грецькою *stoa* — портик в Афінах, де збиралися стоїки) — напрям давньогрецької філософії епохи еллінізму, який, зосереджуючись на етичних проблемах, проповідував незворушність, відстороненість від бід і радощів життя.

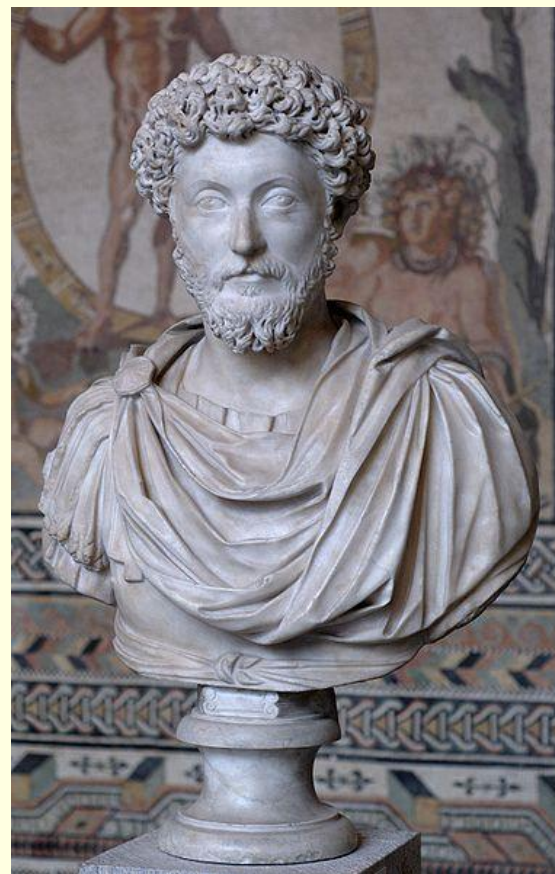
-
- Засновником стоїцизму був Зенон. У Давньому Римі, де стоїцизм набув значного поширення, його представниками були Луцій Сенека (4 до н. е. — 65) та імператор Марк Аврелій (121—180).
 - За умов, коли соціальні катаклізми руйнують впорядкованість (розумність) життя, відбувається загальний занепад моралі, мудрець прагне звільнитись від влади зовнішнього світу. Оскільки до світу його прив'язують чуттєві бажання і пристрасті, то мудрець повинен гамувати їх. Стоїки закликали мужньо переносити удари долі, не брати нічого близько до серця — ні втрат, ні успіхів. Ідеал мудреця: свобода від пристрастей, від чуттєвих бажань (апатія).
 - Стоїки піднялись до ідеї самоцінності особи. На їх думку, соціальний стан (цар чи раб), походження (раб чи грек) важать мало, головне — мудрість людини, єдина по-справжньому поділяє людей на мудреців і дурнів. Ідея стоїків щодо самоцінності особи була згодом сприйнята християнством.

ЗЕНОН

СЕНЕКА

МАРК АВРЕЛІЙ

- Домінування етичної проблематики характерне також для Епікура (341—270 до н. е.)
- Етика Епікура прилаштована для інтелектуала-провінціала. Державу він вважає необхідним злом. Хто хоче зберегти спокій душі, повинен відійти від громадського життя і жити усамітнено.
- Епікур не заперечував чуттєві насолоди, він тільки пропагував міру в насолодах. Ідеалом мудреця є незатьмареність душі (відсутність страху, хвилювань). Такий стан він називав атараксією. В Римі прихильником Епікура був Лукрецій Кар, поема якого «Про природу речей» донесла до нас цілісне уявлення про погляди епікурейців.

- Значного поширення в цей час набув і скептицизм.

- Скептицизм (грец. *skeptikos* — той, що розглядає, досліджує) — філософські погляди, які сповідають сумнів у можливості досягнення істини, здійснення ідеалів.
- Представників його характеризувало зневір'я в пізнавальні можливості людини, що було своєрідним проявом занепаду культури. Скептики — Піррон (360—280 до н. е.) та Секст-Емпірик (200—250) — систематизували аргументи проти пізнаваності світу, висунувши на основі цього вимогу «утримуватись від суджень». В етиці вони, вслід за Епікуром, пропонували атараксію — стан незворушності й незатьмареності душі.

Дещо осібно від розглянутих шкіл перебуває неоплатонізм.

Неоплатонізм — напрям античної філософії, який систематизував учення Платона, поєднавши їх з ідеями Арістотеля щодо єдиного абсолюту та ієрархічної будови буття.

- Розквіт його припадає на III ст. — час агонії Римської імперії, поширення християнства. Неоплатоніки спробували вибудувати щось на зразок інтелектуальної релігії. Найвідомішими представниками цієї течії є Плотін (204—270), Порфирій (232—304), Прокл (410—485).
- Буття, за Плотіном, має ієрархічну структуру. Вищими субстанціями постають «Благо» (або «Єдине»), Розум і Душа. «Єдине» є неподільним, позбавленим меж, йому притаманна найбільша повнота буття. Це «Єдине» від повноти (від надлишку) буття через витікання, випромінювання (еманацію) творить Розум. Розум у Плотіна — це платонівський світ ідей, тобто сукупність, цілісність ідей. Видимий світ — тільки викривлена копія ідей Розуму. Цей світ є сумішшю породженого розумом добра і зла, джерелом якого є неоформлена матерія. Зло, отже, не від Бога і не від людини, але воно здатне оволодіти людиною.
- Концепція неоплатоніків мала великий вплив на філософію середньовіччя і Відродження. І не тільки на філософію. Засновники природознавства Нового часу — Коперник, Кеплер, Галілей — були неоплатоніками, вірили в гармонію небесних сфер, орбіт планет тощо. Реалізм — течія середньовіччя — майже повністю наслідував ідеї неоплатоніків. Вони простежуються навіть у німецькій класичній філософії.

- Особливою проблемою є відношення неоплатонізму і християнства. Деякі дослідники відзначають вплив неоплатонізму (вчення про Єдине, Розум і Душу) на Святу Трійцю (Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий) християнства.
- Давньогрецька (і римська) філософія — закономірний продукт розвитку греко-римської цивілізації. Заснована на рабській праці, ця цивілізація була приречена на занепад. Нескінченні війни знекровлювали суспільство.
- Соціально-економічні та духовні чинники завели античність в глухий кут. Закономірним наслідком розвитку античного суспільства постає особа, яка поступово усвідомлює свободу волі. Міф як світогляд родового суспільства не міг задовольняти цю особу. Ідея невмолимої долі, аморальні, невмотивовані вчинки міфологічних богів не вкладались у розуміння тогочасної духовно розвиненої особи, її світоглядом стала філософія, яка для мудреців епохи еллінізму була чимось на зразок світської релігії — навчанням добродісного життя. Але філософія була вчителем не для широкого загалу. Відчувалась гостра потреба в новому світогляді. Античність вистраждала християнство, яке стало духовною опорою оновлення суспільства.

- Християнство внесло дві невідомі античності принципіві ідеї — ідею любові як засади моральних відносин між людьми та ідею моральної рівності людей (перед Богом усі рівні незалежно від стану, нації чи статі), що відіграло принципову роль в усвідомленні людством своєї єдності.
- Однак християнство не зуміло вдихнути нове життя в старіючий соціальний організм. Воно допомогло йому достойно померти (якраз із цієї епохи й походить більшість християнських мучеників). Християнство як духовний здобуток античності було передано новим народам — варварам, які зруйнували Римську імперію, і запліднило нову європейську цивілізацію.